

Musik i læreruddannelsen

– kan noget særligt, men får ikke lov til det!

Af Jesper Juellund Jensen og Signe Adrian

Nedenfor er der en introduktion til musik i læreruddannelsen: Hvordan ser læreruddannelsen ud? Hvad kendetegner musikfaget i læreruddannelsen? Hvordan er musikfagets samspil med andre fag? Hvem underviser på linjefaget? Hvilke studerende vælger musik som linjefag? Hvordan er arbejdssituationen for de færdige lærere?

Læreruddannelsen

Undervisningen i læreruddannelsen støtter og udfordrer den studerende i forberedelsen til det omfattende og komplekse arbejde, der ligger i *lærerprofessionen*. Undervisning og faglig fordybelse foregår i et miljø, der både lægger op til selvstændighed og til samarbejde – og med vægt på den form for engagement og ansvarlighed, der kræves i lærerarbejdet. I læreruddannelsen bliver den studerende uddannet til *lærer* – ikke til musiker og ikke til akademiker.

Læreruddannelsen er sammensat af pædagogiske fag, almene fag, praktik, linjefag, et professionsbachelorprojektet samt kurser og er normeret til 4 års studium.

Det særlige ved en læreruddannelse er sammenhængen mellem *teori og praksis*. Den faglighed, den studerende tilegner sig, skal bruges i dagligdagen som lærer. Hun skal både være fagligt stærk og god til at formidle.

Den studerende får også *andre fag* med i sin lærerprofil og møder børnene i andre sammenhænge end musik. Hun kan derfor integrere musik i tværfaglige projekter og kan inddrage musik i andre fag. Det er den særlige musiklærerprofil, som gør at hun for eksempel kan inddrage 1812-ouverturen i historieundervisningen eller bruge noder i forbindelse med brøkregning i matematikundervisningen. Musik bliver på den måde ikke blot en enklave, men en integreret del i skolens hverdag og undervisning. Hun bliver desuden klædt på til at kunne undervise 28 elever, rede trådene ud, når der er konflikter, og have øje for klassens sociale liv o.s.v. Her er det en stor fordel, når hun kender eleverne også fra andre fag, som hun underviser i.

Musikfaget i læreruddannelsen

Musikfaget i læreruddannelsen adskiller sig grundlæggende fra musikfaget i andre uddannelser – ikke mindst andre videregående uddannelser som konservatorie- og universitetsuddannelse: Musikfaget i læreruddannelsen udruster den studerende til at være *musiklærer* i skolesammenhæng. I nogle situationer kan det være musiklederen, der dirigerer slagets gang med musikalsk overblik og myndighed. I andre situationer kan det være den lyttende og åbne igangsætter og vejleder, der kan fungere som katalysator for elevernes iderigdom og musiceren. Læreruddannelsen sætter den studerende i stand til bevidst og reflekteret at veksle mellem forskellige lærerroller afhængigt af stoffet, eleverne, formålet, rammerne etc.

I musikfaget indgår en række elementer, for eksempel musiklytning, musikteori, hørelære, sang, kor, sammenspil, musikledelse, arrangement, komposition, brugsklaver, hovedinstrument, fagdidaktik. I læreruddannelsen optræder elementerne dog sjældent isoleret, men anskues med henblik på den *kommende lærergering*. Et eksempel er undervisningen i brugsklaver. Her omfatter håndværket naturligvis de tekniske og motoriske sider, og man træner at sætte fingrene rigtigt, omlægge akkorder og finde passende rytmefigurer o.s.v. Men på læreruddannelsen anskues brugsklaveret i lige så høj grad som et undervisningsredskab. De stude-

rende lærer blandt andet at give tegn til at trække vejret, når sangen starter, kigge ud på eleverne og inspirere dem til at synge med, således at brugsklaveret fra starten er et integreret musikleder-værktøj. Også repertoirevalget inddrages, og man ser ikke bare på, „hvad der virker“, men på begrundelser for inddragelse af sangen og måden at spille den på – blandt andet i forhold til bestemmelser for faget og folkeskolens formål. Skal en gammel dansk sang for eksempel „peppes op“ ved inddragelse af en rytmisk spillestil, eller sker der herved et vigtigt tab? Dette afhænger af begrundelsen for at inddrage sangen, og didaktisk refleksion forbindes altså helt konkret med praktisk musikerskab. Selve øveprocessen inddrages også som et eksempel på færdighedslæring, og refleksioner over egen læring – fx med brug af redskaber som logbog eller portfolio – ses som et aktiv rettet mod den fremtidige undervisningsgerning. Alt i alt er brugsklaver i læreruddannelsen altså ikke blot en isoleret, teknisk disciplin, men en velintegreret del af uddannelsen frem mod professionen som musklærer.

Ikke kun i brugsklaver, men i hele musikfaget integreres forskellige discipliner. Det er nødvendigt med solide musikfaglige kvalifikationer og gode pædagogiske evner, men det er ikke tilstrækkeligt: De må nemlig også konstant bringes i spil i gensidig udvikling.

Samspil med andre fag

Musiklinjefaget er som nævnt kun ét af de studerendes fag. Ud over linjefag indgår kristendomskundskab/livsoplysning/medborgerskab, almen didaktik, psykologi, pædagogik, praktik. Hertil kommer diverse kurser, for eksempel færdselslære, førstehjælp, seksualundervisning, skrivning/retorik, drama, kor, svømmelæreruddannelsen, it, innovation og entreprenørskab. Det er kendetegnende i læreruddannelsen, at linjefagene læses i et *samspil* med praktik og de pædagogiske fag.

Et eksempel er *praktikken*, der således ikke blot er et øvelsesrum, hvor oparbejdet viden omsættes til en praktisk undervisningssituation. Praktikken omfatter i lige så høj grad indsamling af data og empiri til brug for faglig og didaktisk refleksion, hvilket skærper evnen til at iagttage, analysere og evaluere undervisning i musik.

Et andet eksempel er undervisningen i *fagdidaktik*, der i høj grad trækker på de almene pædagogiske fag. Der er således i bedste fald en lige tråd fra meget konkrete valg i udøvelsen af musikfaget over musikfaglige, teoretiske spørgsmål til almene teorier om læring og pædagogik. Lærerprofessionaliteten er netop kompetencen til undervise i faget, gøre sig overvejelser om hvordan, hvorfor, hvorhen og indtænke børns alder, køn, baggrund o.s.v.

Professionsbachelorprojekt

I bachelorprojektet samler trådene sig fra de forskellige fag, praktik, erfaringer og teoretiseringen. Opgaven, som både skal skrives og formidles, bliver således en kulmination i studieforbøbet og har sammenhæng med hele lærerstudiet. Det særlige ved bachelorprojektet – ud over standardkravene til brug af akademisk arbejdsmåde og videnskabelig metode – er, at det er *professionsrettet*. Det sigter mod den kommende lærers arbejde. Praksis fra lærergerningen inddrages. Både elementer af faglig og pædagogisk viden er i spil.

Ofte tager de studerende afsæt i relevante problemstillinger eller noget, som de har undret sig over i praktikken og inddrager feltarbejde og observationer fra praktikken. Det kan fx være at de observerer opførsel i klasserummet eller udforsker kønsaspekter i klasserummet.

Andre eksempler kunne være:

- Sangens rolle i folkeskolen og sang-kanon-tænkningen.
- Styrker og svagheder ved inddragelse af it i skabende musikalske aktiviteter.
- Børns musikalske vurderingssprogbrug.
- Musikalsk mindreværd.

De studerende nøjes ikke blot med at undersøge, men udvikler også faget inden for et særligt område, som er relevant for den kommende lærergerning. Derfor ser vi også bachelorprojekter, som ender som artikler i fagblade eller konkrete brugbare initiativer i skolesammenhænge.

Censorrapporten 2007 konkluderer om bachelorprojekterne i musik:

Censorerne skriver, at der generelt er tale om gode opgaver med styrket kvalitet i koblingen mellem linjefag og det almenpædagogiske. Det professionrettede aspekt er til stede i form af eksempler, cases og empirimateriale fra skolepraktikperioder, og refleksioner over disse indgår i opgavens argumentation. Den todelte struktur med en efterfølgende samtale vurderes som særdeles egnet i en professionsuddannelse.

Der er i læreruddannelsen gode erfaringer med bachelorprojektet, og den ses som et integreret og stærk kvalificerende element i uddannelsen.

Musikfagets bestemmelser

Linjefaget musik er det ene ud af de studerendes to eller tre linjefag, og det er normeret til 0,6 årsværk (36 ECTS).

Læreruddannelsen er underlagt landsdækkende bestemmelser om fagenes mål og indhold. For musikfagets vedkommende er de centrale kundskabs- og færdighedsområder (ckf):

1. *Fagdidaktik* – herunder bl.a. musikdidaktik, undervisningsmetoder, arbejdsformer, progression, æstetiske læreprocesser, musikledelse, instruktion, vejledning, observation, analyse, evaluering, musiksyn, musikpædagogiske begreber og teorier samt udviklings- og forskningsarbejde i musikundervisning.
2. *Musikforståelse* – herunder musiklytning, musikalsk analyse, musikteori, hørelære samt refleksion og perspektivering af musik som kunstnerisk, kulturelt, samfundsmæssigt og historisk fænomen.
3. *Musikudøvelse* – herunder sammenspil, korsang, bevægelse, musikteknologi, repertoirkendskab, musikledelse, instruktion, sammenspils- og kormetodik samt ledelse af børnekor
4. *Musikalsk skaben* – herunder arrangement, elementær komposition og improvisation, kreative processer og eksperimentelt arbejde, brug af it
5. *Personlige musikalske færdigheder* – sang, brugsklaver og hovedinstrument som pædagogiske redskaber og som egen musikalsk fordybelse

Linjefagets undervisning tilrettelægges som en blanding af holdundervisning, undervisning på mindre hold og individuel undervisning. På nogle institutioner tilrettelægges linjefaget over 1 år, andre steder over 2 år.

Linjefaget musik indgår som et enkelt element i den studerendes uddannelse i et samspil med andre elementer. For eksempel indgår *praktik* i musik også som en væsentlig del af den

studerendes praktik, ligesom den studerende kan vælge at skrive *bacheloropgave* i musikfaget. På mange institutioner er der desuden *temauger* med deltagelse af et eller flere linjefag sammen med pædagogiske fag. Der er i læreruddannelsesloven endvidere et krav om, at den studerende skal tilbydes et *praktisk-musisk kursus* (3 ECTS), hvor musik indgår, ligesom den studerende som regel tilbydes *andre kurser* med musik, fx kor. Man bør derfor ikke isoleret betragte linjefaget musik i læreruddannelsen, men må se det i en bredere uddannelsessammenhæng.

Hvem underviser på læreruddannelsen i musik?

Af undersøgelsen „Lektorkvalificering ved lærerseminarier i faget musik i perioden 1992-2004” af Steen Lembcke er fordelingen af nyansatte musikundervisere i læreruddannelsen: 45% med universitetsbaggrund, 33% konservatorie-uddannede, 10% fra DHL/DPU. De sidste fordeler sig på seminariebaggrund og kombinationsuddannelser.

Inden ansættelsen har underviserne typisk en bred vifte af undervisningserfaringer fra blandt andet musikskoler, gymnasier, fritidsundervisning, folkeskoler og som kor- og bandledere. En typisk underviser har altså med et citat fra undersøgelsen

en kandidatuddannelse + et eller flere længerevarende ansættelsesforhold som professionel underviser bag sig ved adjunktperiodens start (...). Den kunstneriske, håndværksmæssige side og den musikvidenskabelige side er til stede i lærerprofilerne, både i form af ensidig konservatoriebaggrund eller universitetsbaggrund, men ses snarere i udstrakt grad kombineret i den enkeltes uddannelsesprofil. Herved besidder lærergruppen brede forudsætninger for at reflektere over og tilrettelægge uddannelse af lærere i skolefaget Musik, der netop balancerer imellem kunstfag og videnskabsfag med en overvægt til kunstfaget.

Underviserne på læreruddannelsen skal være musikfagligt velfunderede, kunne tænke musikken i et uddannelsesperspektiv, indgå i tværfaglige og -institutionelle samarbejder med praktikskoler, pædagogiske fag i læreruddannelsen, kurser med andre fag o.s.v. De er altså ikke blot musiklærere, men tænkes bredt som undervisere i læreruddannelsen.

En underviser skal lektorkvalificeres 3½ år efter ansættelsen. I bedømmelsen lægges der ikke primært vægt forskningskvalifikationer (som på universitetet), men på at læreren kan arbejde fagligt-pædagogisk reflekteret med undervisning samt have kompetencer til at se sit fag i uddannelses- og dannelsessammenhæng. Ansøgeren skal dokumentere evner til at reflektere over undervisning i faget med relevant inddragelse af almen didaktiske og fagdidaktiske aspekter og i retning af at medvirke til udviklingen af lærerkvalifikationer hos de studerende til brug i det tilsvarende skolefag samt i skolen generelt. Hertil kommer indsigt i almen pædagogisk og didaktisk terminologi og teoridannelser.

Hvilke studerende vælger musik som linjefag?

Studerende på læreruddannelsen er hovedsageligt unge i 20'erne, men er ellers karakteriseret ved stor spredning i faglige forudsætninger, hvilket ikke mindst gælder musikfaget. For at blive optaget på linjefaget musik skal den studerende have fuldført et gymnasialt B-niveau i musik med mindst karakteren 7 (ny characterskala), et gymnasialt A-niveau i musik eller have tilsvarende kompetencer. Størstedelen af de studerende har dog kompetencer langt ud over det krævede minimum. Det kan for eksempel dreje sig om instrumentale færdigheder, og vi oplever da også jævnligt, at der er studerende, som har fundet ud af, at de gerne vil være *lærere*, og som kommer fra en afbrudt uddannelse på universitet, konservatorium eller andre uddannelser. Baggrunden for valget af læreruddannelsen er ofte en stærk *professionsbevidsthed*, hvilket også præger de studerendes aktive og modne deltagelse i studiet og dets tilrettelæggelse.

Tendens i valg af linjefaget musik

Musik i den nye læreruddannelse har på grund af strukturen i den nye læreruddannelse et kæmpe problem: Der uddannes nu kun *halvt så mange musiklærere som tidligere*. I forvejen er der stor mangel på musiklærere, hvorfor lærere uden musik som linjefag sættes til at undervise i musik. Problemet er derfor alarmerende.

Nedenfor ses antallet af studerende, der har valgt musik, i gammel og ny læreruddannelse:

Antal studerende, der har valgt musik som linjefag

	Gammel læreruddannelse (Gennemsnit for 2005 & 2006)	Ny læreruddannelse (2007)	
Blaagaard Seminarium	28	20	-29%
Frederiksberg Seminarium	37	19	-49%
Haderslev Seminarium	29	10	-66%
Haslev Seminarium		Valg ikke foretaget	
Hjørring Seminarium	13	9	-28%
Holbæk Seminarium	23	5	-78%
Jelling Seminarium	18	13	-26%
Københavns Dag- og Aftenseminarium	18	8	-54%
Nr. Nissum Seminarium	16	2	-88%
Odense Seminarium	26	10	-62%
Ribe Seminarium	16	6	-63%
Silkeborg Seminarium	28	10	-64%
Skive Seminarium	8	13	63%
Skårup Seminarium	23	3	-87%
Vordingborg Seminarium	11	5	-52%
Zahles Seminarium	45	15	-66%
Aalborg Seminarium	32	14	-56%
Århus Seminarium	41	44	9%
I alt	408	206	-49%

I forhold til behovet for faguddannede musiklærere på de cirka 2500 skoler i Danmark er nedgangen i produktionen af faguddannede lærere til blot halvdelen ganske enkelt katastrofal. Selv hvis alle godt to hundrede studerende gennemfører studiet og efterfølgende underviser i folkeskolen, vil det ikke tilnærmelsesvist kunne dække behovet for undervisning af folkeskolens over 700.000 elever. For blot få år siden var produktionen op imod 400 – og allerede nu er der bud efter alle nyuddannede musiklærere.

Kort om musik i folkeskolen

Musik i folkeskolen er placeret som obligatorisk fag i folkeskolen med 1-2 timer om ugen i 1.-6. klasse. Der er stor spredning i det samlede timetal over de seks år fra kommune til kommune, jvnf. undersøgelse af Finn Holst:

- 15 % af skolerne har et samlet timetal på 11-12 ugentlige lektioner
- 42 % af skolerne har et samlet timetal på 9-10 ugentlige lektioner
- 33 % af skolerne har et samlet timetal på 7-8 ugentlige lektioner
- 10 % af skolerne har et samlet timetal på 5-6 ugentlige lektioner

Ifølge samme undersøgelse benytter kun halvdelen (48 %) af skolerne helt, eller i væsentlig grad, kvalificerede musiklærere eller, hvad de opfatter som kvalificerede musiklærere. På dette „A-hold“ fungerer musikundervisningen som hovedregel glimrende. Omvendt er det naturligvis beskæmmende, at „B-holdet“ med over halvdelen af skolerne – og med en stigende tendens – ikke kan eller vil sørge for, at al eller i hvert fald det meste af musikundervisning varetages af kvalificerede musiklærere. Finn Holst konkluderer:

Det er et væsentligt resultat af undersøgelsen, at faget i betydelig udstrækning, så vidt det drejer sig om skoler fra „A-holdet“, tegnes af velkvalificerede og professionelle musiklærere. Dette bryder med et negativt billede, som ofte er blevet præget af folkeskolens musiklærere.

Status

Læreruddannelsen på professionshøjskolerne har altså de (unge) musik-interesserede – studerende som gerne vil og har et ønske om at *undervise børn i musik*. Undersøgelser peger på, at musikundervisningen fungerer godt på de skoler, hvor man overvejende anvender linjefagsuddannede musiklærere.

Professionshøjskolerne kan bare ikke få lov til at undervise dem, der gerne vil: Den nye læreruddannelse spænder ben for antallet af studerende, der kan tage musik som linjefag. At tage interesserede konservatorieuddannede ind i skolen kan være et fint supplement, men vil på ingen måde løse problemet – det er ren utopi at forestille sig. Der er et akut behov for at uddanne flere hundrede musiklærere hvert år.